

Milana Ljubičić*

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

NASILJE MLADIH NAD RODITELJIMA U BEOGRADU: ANALIZA DOKUMENTACIONE GRAĐE**

Apstrakt: U radu će biti riječi o jednoj od najstrožije čuvanih porodičnih tajni – nasilju djece nad roditeljima. O ovom fenomenu veoma malo znamo, iako je sva prilika da dobija zabrinjavajuće razmjere na globalnom nivou. Domaćih istraživanja viktimizacije roditelja od strane djece gotovo da nema. Stoga je primarni cilj naše analize bio da opišemo: obilježja nasilja, nasilnika i žrtava, te karakteristike porodičnog mikrosistema i ponudimo moguća objašnjenja etiologije i posljedica koje viktimizacija ima po roditelje i ukupnu porodičnu dinamiku. U istraživanju smo koristili dokumentacionu građu centara za socijalni rad na teritoriji grada Beograda o prijavljenim slučajevima nasilja djece nad roditeljima u periodu od 2010. do 2016. godine. Iz elektronske baze centara izdvojeno je 85 dosijea roditelja koje su viktimizovala njihova djeca. Nalazi analize su potvrdili da u kreiranju nasilnih događaja ulogu igraju kako faktor ličnosti i zloupotreba psihoaktivnih supstanci (PAS) od strane nasilnika, tako i porodična dinamika, a sva je prilika da u ovu jednačinu treba uključiti društveni i pravni tretman porodice i javni diskurs o roditeljima koji postaju žrtve svoje djece.

Ključne riječi: nasilje, mladi, roditelji, ekološki model.

UVOD

Nasilje djece nad roditeljima spada u kategoriju dobro čuvanih porodičnih tajni. To je tabu tema u čijem se izučavanju nije otišlo daleko od vremena kada su Harbin i Madden (1979, po: Walsh, Krienert, 2009: 1451) otkrili sindrom prebijenog roditelja. Sa priličnom sigurnošću se može kazati da je ovaj vid nasilja u porodici najmanje teorijski osvijetljen i najrijeđe istraživani (Bobic, 2002, Wlicox, 2012: 277). Osvrćući se na interesovanje za proučavanje nasilja djece nad roditeljima Edenborough i saradnici (2008: 464–465) primjećuju da bi se mirne duše moglo reći da je riječ o minornoj pojavi, koja i ne zaslužuje naučnu pažnju.

---

* Vanredni profesor, sistemski porodični psihoterapeut, milanaljubicic@yahoo.com

** Rad nastao kao rezultat učešća u istraživačkom projektu *Izazovi nove društvene integracije u Srbiji – koncepti i akteri* (ev. broj 179035), koji podržava Ministarstvo nauke, prosvete i tehnološkog razvoja.

Ali, da li je to zaista tako?

Sva je prilika da nije i da se iza takve naučne nezainteresovanosti krije mnoštvo razloga. Neki među njima su čisto metodološke prirode. Na primjer, i dalje otvoreno pitanje kako definisati nasilje djece nad roditeljima (Bobic, 2002). Ukoliko ne znamo šta tačno jeste, onda ne možemo ni znati koliko je raširena ova pojava. Pored toga, ima puno osnova za tvrdnju da je tamna brojka u slučaju nasilja djece nad roditeljima izuzetna. Jedan broj autora čak tvrdi da je u odnosu na partnersko i nasilje nad djecom u porodici, ova forma viktimizacije najzastupljenija (Charles, 1986, po: Walsh, Krienert, 2009: 452).

Imajući u vidu ovu tvrdnju, moramo se zapitati zbog čega žrtve – očevi i majke ne prijavljuju nasilje? Bobic (2002) iznosi prihvatljivu tezu da manjak informacija o ovom vidu viktimizacije zapravo reflektuje društveni stav da su roditelji sami odgovorni za to što im se desilo. Riječ je o javnom diskursu po kojemu su ovi roditelji *pali* na najznačajnijem životnom ispitu – vaspitanju djece (Cottrell, 2001). Oni su zapravo loši roditelji (Wilcox, 2012: 277), jer oni *dobri* znaju kako da izađu na kraj sa neprimjerenim ponašanjem svog djeteta¹ (Patterson et al, 2002, po: Edinborough, 2008: 470).

Cijenimo da nećemo biti daleko od istine ukoliko tvrdimo da o tome koliki broj roditelja trpi nasilje od strane djece možemo samo nagađati. Nalazi dostupnih studija, bilo da je riječ o kliničkim, anegdotskim ili epidemiološkim, po pravilu nisu međusobno uporedivi. No, i pored toga postoje procene o kretanju ove pojave. Na osnovu istraživanja rađenih u SAD-u, Kanadi i Španiji, došlo se do zaključka da se prevalenca viktimizacije roditelja od strane njihovih kćerki i sinova adolescenata kreće između 5 i 13% (Cottrell, 2001). Kanadska istraživanja ukazuju da je svaki deseti roditelj žrtva nasilja. U Japanu taj procenat iznosi oko 4%, a u Francuskoj 0.6%. Australijski istraživači su u studiji kojom su obuhvaćeni žitelji oblasti Blue Mountains, poznatoj po niskoj stopi nasilja nad roditeljima, utvrdili, i pored izuzetno malog odaziva respondenata (od 6.000 ispitanika samo 17% je vratilo upitnike sa odgovorima), da je polovina ispitanica (njih 521) trpjela nasilje (Edinborough et al., 2008: 465). Na osnovu potonje studije, istraživači su dobili uvid u to kako viktimizovane majke doživljavaju nasilje. Riječ je o visoko stresnom, teškom, izolujućem iskustvu. Žrtve imaju doživljaj da hodaju po minskom polju i žive u strahu ne znajući kada će njihova djeca prema njima postati agresivna (Edinborough et al., 2008: 465).

Kada je riječ o našoj zemlji, naučnih istraživanja ove tematike nema, iako je nasilje u porodici čest istraživački predmet.² Mediji rijetko kad izvještavaju o nasilju djece nad roditeljima, a na osnovu pravosudne statistike može se tek posredno zaključivati o obimu ove pojave kod nas. Tako podaci iz biltena o maloletnim učenicima krivičnih dela u Republici Srbiji ukazuju da je u periodu od 2007. do 2017. godine porasto broj maloljetnika protiv kojih su podignute krivične prijave zbog

1 Pored toga, nalazi istraživanja potvrđuju da se jedan broj roditelja koji prijave nasilje susreće i sa nepovjerenjem organa formalne socijalne kontrole (Edinborough et al., 2008: 465).

2 U domaće studije o nasilje u porodici su uglavnom fokusirane na viktimizaciju žena. Neki autori u tom nastojanju idu toliko daleko da pod pojmom *porodično nasilje* podrazumijevaju isključivo ono čije su žrtve žene (Tejić, 2007: 13).

nasilja u porodici. Iako na osnovu tih pokazatelja ne možemo prepoznati žrtve nasilja – ne znamo da li su viktimizovali svoju braću/sestre, roditelje ili bake i djede, sasvim je na mjestu primjetiti trend porasta broja maloljetnika koji su optuženi za ovo krivično djelo (Tabela 1.). Takođe, moramo primjetiti da se tokom desetogodišnjeg perioda povećala i permisivnost sudija koji se sve rijede odlučuju na izricanje zavodskih mjera maloljetnim izvršiocima nasilja u porodici (vidi: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G20185641.pdf>).

Tabela 1. Broj maloljetnika prijavljenih, optuženih i osuđenih zbog krivičnog djela nasilje u porodici u periodu od 2007–2017. godine.

Godina	Broj maloljetnika prijavljenih za k.d. nasilje u porodici	Broj maloljetnika optuženih za k.d. nasilje u porodici ⁴	Broj maloljetnika kojima su izrečene sankcije zbog k.d. nasilje u porodici (u apsolutnim brojkama i u%)
2007.	16	14	12 (75%)
2008.	27	13	13 (48%)
2009.	33	18	14 (42%)
2010.	46		17 (37%)
2011.	50		35 (70%)
2012.	60		28 (47%)
2013.	50		36 (72%)
2014.	49	24	20 (41%)
2015.	82	42	32 (39%)
2016.	121		46 (38%)
2017.	131	75	61 (47%)

Izvor: <http://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/pravosudje/maloletni-ucinioci-krivicnih-dela/>

ETIOLOGIJA

Na pitanje zbog čega se dešava nasilje na roditeljima, odgovor daje nekoliko teorija koje se mogu podijeliti na dvije grupe. Riječ je o jednofaktorskim i multifaktorskim objašnjenjima. U prvu kategoriju spadaju feministička, teorije socijalnog učenja, pa čak i sistemska porodična teorija.⁴ Njihovom integracijom nastala je multifaktorska perspektiva. Ekološki model je jedan od danas najreprezentativnijih multikazualnih pristupa koji suštinski objedinjuje različite teorijske perspektive (Hong et al. 2012). Ova teorija nasilje nastoji objasniti preko četiri grupe činilaca.

- U konsultovanim dokumentima nismo pronašli podatke o broju maloljetnika optuženih za krivično djelo nasilje u porodici za sve posmatrane godine. To je razlog zbog kojeg su pojedini redovi u srednjoj koloni prazni.
- Svrstavanje sistemske porodične teorije i terapije među jednofaktorske teorije smatramo i neutemeljenim i pogrešnim.

Riječ je o onotgenetskim, mikro, mezo i egzosistemskim faktorima. Drugačije kazano, nasilje se smatra produktom djelovanja individualnih (pol nasilnika i žrtve, njihove godine, istorijat antisocijalnog ponašanja nasilnika, psihološki činioci i zlo-upotreba psihoaktivnih supstanci (u daljem tekstu PAS), porodičnih (porodične relacije, istorijat nasilja) i riziko faktora okruženja i opšteg društvenog polja.

Iako ovaj model nije čest predmet empirijske provjere, nalazi do kojih su došli strani istraživači posredno govore u prilog nekih od njegovih pretpostavki. Rezultati studija nisu ujednačeni. U jednim su prepoznati kao riziko faktori neki od **ontogenetskih ili individualnih činilaca**, dok se u drugim studijama oni osporavaju. Na primjer, na pitanje da li su prema roditeljima nasilniji sinovi ili kćerke, nemamo jednoznačan odgovor. Mogli bismo kazati da on zavisi od metodološkog pristupa istraživača: tipa studije, broja ispitanika, njihovog pola i drugih faktora. Jedan broj istraživača zauzima stav da su prema roditeljima, posebno prema majkama, nasilniji sinovi nego kćerke (Walsh, Krienert, 2009: 1454). Bobic (2002) u svojoj studiji nalazi da su u podjednakoj mjeri prema roditeljima nasilna oba pola. Slični su nalazi velikih epidemioloških studija, a sudeći po jednoj od njih, kćerke češće viktimizuju roditelje nego sinovi (Walsh, Krienert, 2009: 1454). Razliku između pola nasilnika nastoje razumijeti tako što u ovu jednačinu uvode varijablu uzrast. Sudeći po toj tezi, kćerke su nasilnije prema roditeljima na mlađem uzrastu, dok sa godinama njihova sklonost ka nasilju opada (Simmons et al. 2018: 34). Viktimizacija očeva ima trend porasta što su njihovi sinovi stariji. Pored toga, pronađeno je da sinovi i kćerke koriste različite tipove nasilja. Dok su sinovi fizički nasilni, kćerke svoje roditelje, i to daleko češće majke, emocionalno zlostavljaju (Bobic, 2002).

Individualni faktori u pogledu čijeg uticaja postoje male sumnje su: psihološke karakteristike, stanje mentalnog zdravlja i sklonost nasilnika ka konzumiranju PAS. Prema roditeljima nasilni adolescenti po pravilu pokazuju nizak nivo samopouzdanja, emaptije i tolerancije na frustracije, te raspolažu neznatnim koping strategijama (Micuccu, 1995: 154, Ibabe et al, 2013: 380). Između 34% i 57% ovih mladih ljudi ima ozbiljne mentalne poremećaje. Češće nego njihovi vršnjaci, nasilnici ispoljavaju depresivnu simptomatologiju, skloniji su suicidu i autoagresivom ponašanju. Nalazi ukazuju i da značajno češće u poređenju sa nenasilnim vršnjacima uzimaju PAS⁵ (Ibabe et al, 2013: 380). Faktor konzumiranja PAS⁶ se na američkim uzorcima ispitanika pokazao visoko prediktivnim za nasilje nad ocem – nezavisno od toga da li je učinilac kćerka ili sin, ukoliko uzimaju PAS, skoro je izvjesno da će viktimiziran biti otac, a ne majka (Pagani et al., 2009, po: Simmons et al. 2018: 36). Da li zaključak važi i za druge sredine, nije potvrđeno.

Mikorisistemski faktori se odnose na karakteristike porodica i porodičnih relacija. Riječ je o: porodičnoj strukturi, roditeljskom stilu, te ukupnoj porodičnoj dinamici. Rezultati studija o povezanosti porodične strukture i nasilja nisu konzi-

5 I domaći autori ističu zavisnost od PAS kao jedan od etioloških faktora nasilja u porodici (vidi: Ignjatović, 2011, Dragišić Labaš, 2015).

6 Veza između nasilja i uzimanja PAS se može posmatrati iz najmanje tri perspektive. Prva je ona koja polazi od teze da uzimaju PAS kako bi izašli na kraj sa agresivnošću, druga tvrdi da su nasilni obrasci ponašanja rezultat intoksikacije supstancom i/ili potrebom da se do nje dođe. Treća hipoteza u vezu dovodi nasilje sa nizom drugih činilaca, kakvi su neadekvatno roditeljstvo, traženje uzbuđenja, antisocijalno ponašanje (Calvete, Orue, Gamez-Guadix, 2015: 125).

stentni. Jedan broj autora tvrdi da je rizik od viktimizacije daleko veći u jednoroditeljskim porodicama. Downey (1997, po: Bobic, 2002) tako nalazi da se u američkim dvoroditeljskim porodicama incidenca kreće između 7% i 8%, a u jednoroditeljskim oko 29% (Downey, 1997, po: Ibid.). Do sličnog nalaza dolazi i Cottrell (2001) na uzroku kanadskih ispitanika⁷ i dodaje da su predominantno viktimizovane majke. S druge strane, Laurent et al., (1999) pronalaze da 64% nasilnika (od 22 ispitanika) obuhvaćenih njihovom studijom živi sa oba roditelja. Slično tvrde i Paterson i saradnici (2002, po: Bobic, 2002). Ovi autori naime zaključuju da značajnih polnih razlika među žrtvama gledano po strukturi porodice iz koje dolaze, nema.

S druge strane, povezanost između između roditeljskog stila, porodičnih odnosa i nasilja je nedvosmisleno utvrđena (vidi: Simmons et al., 2018: 37).

Identifikovana su tri tipa porodica u kojima se javlja nasilje. To su:

1. porodice u kojima roditelji ne uspevaju uspostaviti kontrolu i nadzor nad djetetom. Ako roditelji ne postavljaju bilo kakve granice u odnosu na potomke⁸, dijete ovu neželjenu samostalnost može percipirati kao teret i kažnjavati roditelje zbog toga što su odustali od svoje uloge (Estévez, Góngora, 2009: 149–150);
2. one u kojima su roditelji preprotektivni, a nasilni čin jeste način da se osvoji samostalnost. Prezaštićujući roditelji su u visokom riziku od nasilja budući da nastoje djeci ispuniti *svaku želju u svakom trenutku*. Kada ono poveća svoje zahtjeve kako bi ispitalo granice u odnosu, a roditelj se ogлуši o djetetovu potrebu, nasilje je sasvim izvjestan ishod (Calvete, Orue, Gamez-Guadix, 2015: 125); te
3. porodice u kojima roditelj ne uspeva da ispuni svoju roditeljsku ulogu. Umjesto njega, tu ulogu preuzima njegovo (nasilno) dijete.

Pored ovih, prisutne su i druge disfunkcionalne strategije u kreiranju odnosa između roditelja i djeteta. Na primjer, ako roditelj na adolescenta primjenjuje iste modele vaspitanja kao i onda kada je dijete bilo malo, sasvim je izvjesno da će se desiti nasilje. Riječ je o tome da takvo roditeljsko ponašanje adolescent doživljava kao optužujuće, kažnjavajuće, infantilizirajuće, i nastoji se odbraniti korišćenjem agresije. Pagani et al. (2004, po: Estévez, Góngora, 2009: 150) smatraju da se nasilni ciklus dešava na sljedeći način. Najprije adolescent roditeljski zahtjev⁹ prepoznaje kao intruziju i/ili ograničenje u aktivnosti kojima se bavi. Na zabrane reaguje agresijom. Roditelj potom ulazi u ulogu submisivnog – onog koji se nasilju ne suprostavlja već se pred njim povlači, i na taj način zajedno kreiraju nasilnu relaciju.

Kada se nasilni događaj desi, porodice ulaze u proces međusobnog distanciranja članova i socijalne izolacije. Nasilnik dobija etiketu porodičnog problema o kojem se čuti, raste međusobno nepovjerenje, a konflikti se nastoje spriječiti na krajnje

7 Valja kazati da je uzorak njenih ispitanika bio relativno mali (N=45).

8 Npr. vrlo često to ne čine zbog osjećaja krivice jer su se npr. razveli.

9 Zahtjevi i nesuglasice se javljaju oko uobičajenih pitanja: oko odgovornosti, novca i privilegija (Micucci, 1995: 154). Na primjer, mladi Japanci sudeći po jednoj studiji, postaju nasilni prema svojim roditeljima onda kada ih ovi tjeraju da idu u školu mimo njihove volje i kada su prisutna očekivanja da budu uspješni đaci (Kozu, 1999: 50).

disfunkcionalan način – prekidom komunikacije (Bobic, 2002) ili organizovanjem odnosa oko nasilja. U potonjem slučaju roditelj pomno prati ponašanje nasilnika ne bi li primjetio simptome bijesa i na vrijeme se zaštitio (Micucci, 1995: 155).

Takođe, sklonost roditelja da koristi nasilje prema djetetu, predstavlja riziko faktor viktimizacije. Pronađeno je da sklonost roditelja ka verbalnom nasilju ide ruku pod ruku sa psihološki i verbalno nasilnim ponašanjem djeteta. Prema majkama koje koriste verbalno i fizičko nasilje prema djeci, njihovi potomci uzvraćaju na identičan način, dok u slučaju očeva ovaj nalaz ne važi (Simmons et al., 2018: 37). Konačno, jedan broj autora (vidi: Estévez, Góngora, 2009) nalazi da su nasilju sklonija djeca koja su bila izložena verbalnom, fizičkom zlostavljanju i zanemarivanju od strane roditelja ili su prisustvovala porodičnom nasilju¹⁰. Zbog toga se nasilnici – adolescenti nerijetko smatraju i nasilnicima i žrtvama. Gallager (2004, po: Estévez, Góngora, 2009) nas upozorava da takav način percepcije oslobađa adoescente odgovornosti za nasilno ponašanje, dok roditelji ostaju zarobljeni u ulozi krivca.

Analiza **egzosistemskih faktora** upućuje na sljedeće zaključke: 1. nasilje se javlja u porodicama nezavisno od njihovog socioekonomskog statusa (Cottrell, 2001); 2. u rasno heterogenim sredinama bijelci su češće nasilni prema roditeljima u odnosu na pripadnike drugih rasa. Tako kćerke – bjelkinje daleko češće viktimizuju svoje majke nego Latino ili Afroamerikanke.

Empirijski dokazi o tome kakva je uloga **makrosistemskih faktora** još uvijek nedostaju. No, jedan broj autora podvlači ulogu javnog diskursa o nasilju i normativnih praksi kao ključnih faktora u nastanku nasilja i pronalazi posredne dokaze o međusobnoj povezanosti. Na primjer, smatra se da je viktimizacija očekivan ishod ukoliko je nasilje u javnom prostoru proklamovano kao prihvatljiv način ponašanja, a roditelju je oduzet ili drastično smanjen autoritet da odgaja, usmjerava i disciplinuje svoje potomke (Đurković, 2013: 187).

Smatra se naime, da su savremena zakonodavstva mnogo učinila po pitanju dječjih prava i njihove zaštite unutar porodice. S druge strane takav njihov povlašćen položaj se mora dovesti u pitanje, ukoliko u obzir uzmemo podatke koji svjedoče o tome da je stopa suicida među djecom i mladima izuzetno visoka, mentalne i bolesti zavisnosti veoma raširene (Ljubičić, 2018: 237), kao i skolnost ka rizičnim oblicima ponašanja (Sigman, 2011: 24) i nasilju nad roditeljima (Đurković, 2012: 174).

Pitanje je zbog čega normativno uređeni savremeni način vaspitanja djece koji se svodi na „uvjerevanje i pregovaranje“ kao jedino isprave postupke oblikovanja ponašanja djece (Sigman, 2011: 26), daje tako neslavne rezultate. Razlozi su brojni, ali o njima nije mudro polemisati. Stavovi koji ne rezoniraju sa javno prihvaćenim i normativno ozvaničenim diskursom nailaze na oštru osudu tzv. dominantnih glasova, pa se oni koji se usude tvrditi da proklamovani načini vaspitanja i brojna prava djece¹¹ zapravo idu na njihovu štetu, nerijetko bivaju izvrgnuti javnoj osudi i defa-

10 S druge strane Langhinrichsen-Roling & Neidig (1995, po: Estévez, Góngora, 2009: 151) nalaze da kćerke koje su prisustvovala nasilju između roditelja pokazuju značajno manje sklonost ka takvim obrascima ponašanja.

11 Npr. Zakon o zaštiti podataka ne dozvoljava da roditelj sazna kakvo je stanje mentalnog ili fizičkog zdravlja njegovog djeteta starijeg od 15 godina, ukoliko ono to ne želi, a u ime zaštite prava na privatnost. Vođena je javna polemika o ovoj temi, a jedan od argumenata protiv ovakvog zakonskog rješenja je da se prava roditelja da vaspitaju svoju maloljetnu djecu rapidno smanjuju, dok djeca koja nemaju odgovornost pred zakonom, postaju sve moćnija (Đurković, 2013: 174).

maciji. Nema sumnje da je na djelu tendencija da se uspostavi egalitarnost između roditelja i djece. No, nevolja je u tom što se egalitarnost ne može uspostaviti: očevi i majke su ostali bez autoriteta, dok su djeca postala svemoćna.¹²

Da li nešto od pominjanih nalaza važi kada je riječ o našem društvenom miljeu, ne znamo, budući da nedostaju istraživanja ove tematike. U očekivanju obimnijih studija o nasilju adolescenata nad roditeljima, zainteresovanim čitaocima ćemo pružiti na uvid nalaze kvantitativne analize do kojih smo došli u našem istraživanju. O tome kako je koncipirano istraživanja i do kojih rezultata smo došli, više na stranama koje slijede.

METODOLOŠKI DIO RADA

U istraživanju smo nastojali da opišemo pojavne oblike nasilja i obilježja viktimizacije, te lične i mikrosistemske karakteristike porodica viktimizovanih očeva i majki. Drugi cilj je bio i da nalaze analize interpretiramo imajući na umu ekološki model. Dostupni podaci su omogućili da izdvojimo dva faktora rečenog modela. To su ontogenetski i mikrosistemi činioci. Ontogenetski faktori se odnose na lična obilježja žrtava i nasilnika i tiču se: pola, starosti, zanimanja, obrazovanog i bračnog statusa, zdravstvenog stanja. Pod porodičnom dinamikom smo podrazumijevali sve aspekte relacija unutar porodice koji se tiču porodične hijerarhije – roditeljska (ne) moć i autoritet, postavljanje granica. Kada je riječ o nasilju, prepoznali smo tri njegova indikatora: tip i intenzitet nasilja, kao i rizik od ponovne viktimizacije. Rečene pokazatelje smo opisali oslanjajući na procjenu stručnih radnika o odlikama nasilja u svakom pojedinačnom slučaju.

Tabela 2. Dimenzije i indikatori istraživanja

Dimenzija	Indikator
Ontogenetske ili lične karakteristike	Pol, starost, bračno stanje, struktura porodice, obrazovanje, zanimanje, stanje somatskog i mentalnog zdravlja
Mikrosistem:	Opisi porodične dinamike
Obilježja nasilja	Tip nasilja – psihičko, fizičko, finansijsko, poremećaj porodičnih odnosa Intenzitet viktimizacije – izolovani incident ili ponavljana viktimizacija Procjena o riziku – nizak, srednji, visok

12 Đurković (2013: 174) nas podsjeća na fabulu jedne od epizoda *South Parka* u kojoj Erik Kartman optužuje svoju majku da ga je seksualno zlostavljala. Optužbu je javno obznanio nakon što mu njegova siromašna roditeljka nije ispunila želju i kupila najnoviji model ajpeda. Sličano, u psihoterapijskoj praksi smo imali priliku raditi sa majkom koju je sin prijavio za psihičko nasilje. Ispostavilo se da je prijava lažna i da se sin obratio radnicima Centra za socijalni rad jer je majka odbila da iz stana izbací njegovog brata sa kojim se ne slaže. Dodajmo, porodica je odlično materijalno situirana, a majka ugledna i profesionalno ispunjena.

Budući da nedostaju domaća istraživanja koja bi mogla da usmjere naše napore, u istraživanju smo se, umjesto hipoteza, oslanjali na istraživačka pitanja. To su: 1. Koje lične odlike posjeduju nasilnici i žrtve?; 2. Šta karakteriše dinamiku u ovim porodicama?; 3. Kojim tipovima nasilja su izloženi roditelji i šta karakteriše viktimizaciju?

Da bismo prikupili podatke o nasilju nad roditeljima, koristili smo elektronsku bazu podataka centara za socijalni rad na teritoriji grada Beograda¹³ koja nosi naziv *Integrirani informacioni sistem centara za socijalni rad R. Srbije* (tzv. *Integral*). Riječ je o bazi u kojoj su evidentirane (između ostalih i) prijave nasilja nad roditeljima koje su stigle do centara za socijalni rad.¹⁴ U našoj analizi smo obuhvatili sve one slučajeve nasilja nad roditeljima koji su prijavljeni u periodu između 01.01.2010. i 30.10.2016. godine. Koristili smo dosijea roditelja koje su viktimizovali sinovi i kćerke stari između 18 i 24 godine.¹⁵ Na taj način je u uzorak selektovano 85 slučaja-dosijea.

Prikupljene podatke smo šifrirali, unijeli u SPSS program verzija 18, i potom obradili koristeći opisne statističke pokazatelje i neparametrijski *hi kvadrat* test. Treba kazati i to da je građa koju sadrži *Integral* relativno standardizovana i, zavisno od obima prikupljenih podataka, pruža koristan uvid u ovu tematiku.

Nalazi istraživanja

Kako je već prethodno kazano, prvi, deskriptivni cilj naše analize je bio da opišemo nasilnika i njegovu žrtvu po individualnim obilježjima (pol, godine starosti, bračno stanje, obrazovanje, zanimanje, stanje somatskog i mentalnog zdravlja), utvrdimo tip i intenzitet, te rizik od nasilja i *uhvatimo* karakteristike porodične dinamike (moć, autoritet, granice, porodične uloge).

Individualne karakteristike žrtava

Kada je riječ o polu, već na prvi pogled uočljivo je da su majke (68%) dvostruko češće viktimizovane u poređenju sa očevima. Očevi su žrtve nasilja u 27 slučajeva. S druge strane, interesantan je nalaz da učešće očeva među viktimizovanimima u sedmogodišnjem periodu i pored trenda fluktuacije, raste. Krajnje je iznenađujući nalaz da je u posljednjoj posmatranoj godini broj očeva žrtava veći nego što je to slučaj sa majkama.

13 Nasilje mladih uzrasta između 18 i 24 godine nad roditeljima evidentirano je u 12 od ukupno 17 beogradskih centara za socijalni rad.

14 Jedan od problema sa kojim se susreće istraživač ove problematike je nedovoljan broj podataka. Razlog tome leži u činjenici da članovi porodica nerijetko odbijaju saradnju sa stručnim saradnicima centara koji, opet, nemaju način da ih privole na saradnju.

15 Sudeći po definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, riječ je o osobama koje spadaju u kategoriju mladih (Sawyer at al., 2018: 223), dok ih neke domaće strategije (npr. ona o razvoju zdravlja mladih) prepoznaju kao starije adolescente. Saglasnosti o tome do kad traje adolescencija, da li se ona poklapa sa granicom mladosti i do kog uzrasta se osoba smatra mladom, za sada nema.

Tabela 3. Kretanje broja viktimizovanih očeva i majki u periodu 2010–2016.

Slučaj je aktiviran godine							
Pol žrtve	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
muški	11,1%	14,8%	7,4%	7,4%	7,4%	29,6%	22,2%
ženski	20,7%	13,8%	13,8%	6,9%	10,3%	13,8%	20,7%

Većina roditelja nasilje je doživjela u srednjoj životnoj dobi: između 40 i 45 godine. Dodajmo da je najmlađa žrtva u trenutku kada je nasilje prijavljeno, imala 37 godina, a najstarija 72.

Najveći broj očeva i majki je završio srednju školu (njih 39 ili 46%), 15% ima nepotpuno osnovno ili samo osnovno obrazovanje, dok je visoko obrazovano njih 18%. Ove nalaze moramo uzeti s dozom rezerve, budući da za 15 očeva i majki podataka o obrazovnom statusu u elektronskoj bazi centara nismo pronašli.

Podatak da su među roditeljima najbrojniji oni u penziji (21) nas je iznenadio. Velik broj očeva i majki nema nikakve prihode (njih 16) ili obavljaju radnička zanimanja (17). U uzroku se našlo i šest domaćica, sedam poljoprivrednika, te devet roditelja – stručnjaka. Ukoliko je cijeniti po zanimanju, u odnosu na majke, očevi su bolje profesionalno pozicionirani: češće obavljaju stručnjačke poslove, rijeđe su nezaposleni i rijeđe obavljaju radnička zanimanja.

Nalazimo da je tek nešto više od trećine (34%) u braku. Četvoro roditelja ima vanbračnu vezu dok su ostali: razvedeni (32%), u braku, obudovjeli (17%) i nikad udavani/ženjeni (9%). Dvoje je u braku ali ne žive zajedno. Očevi – žrtve su daleko češće u braku nego majke. Sudeći po ovim nalazima, može se zaključiti da velika većina porodica spada u kategoriju jednoroditeljskih (Tabela 4.). U ovim porodicama daleko češće žive majke sa djecom, nego očevi, što je u skladu sa nalazima istraživanja o obilježjima jednoroditeljstva (vidi: Tomanović, Ljubičić, Stanojević, 2014: 22–24), kao i sa nalazima studija o tome da su majke češće viktimizovane nego očevi.

Tabela 4. Pol i bračno stanje žrtve

Bračno stanje roditelja	u braku	udovac/ica	razveden/a	u braku, ne živi zajedno	neoženjen/neudata	vanbračna veza	Ukupno
otac	13	2	11			1	27
	48,1%	7,4%	40,7%			3,7%	100,0%
majka	16	12	17	2	8	3	58
	27,6%	20,7%	29,3%	3,4%	13,8%	5,2%	100,0%
Ukupno	29	14	28	2	8	4	85
	34,1%	16,5%	32,9%	2,4%	9,4%	4,7%	100,0%

Većina nema probleme sa somatskim zdravljem (86% njih je zdravo). Ostali imaju zdravstvene probleme i to takve vrste da im potrebna pomoć drugog lica (5), dok sedmero i dalje samostalno funkcioniše, i pored bolesti.

Kada je riječ o stanju mentalnog zdravlja nalazi su slični: za 70 postoji procjena da su mentalno zdravi, devet je liječeno od mentalnog poremećaja, dvoje roditelja su zavisnici, a u slučaju četvoro postoji sumnja procjenjivača na zavisnost od PAS. Majke su nešto opterećenije mentalnim poremećajima nego očevi, a valja podvući i jedan zabrinjavajući nalaz: čak petoro roditelja spada u kategoriju suicidalnih.

Individualne karakteristike nasilnika sinova i kćerki

Većina nasilnika je muškog pola (83.5%). Bračno je rođeno 73, a vanbračno 12. Od tog broja šest nema priznato očinstvo. U pogledu obrazovnog statusa ovi mladi ljudi stoje daleko lošije nego njihovi roditelji, što može da govori u prilog tezi o postojanju permisivnog roditeljstva i odsustva zahtjeva roditelja u pogledu obrazovanja. Čak 20% ima završeno samo osnovno obrazovanje, ostali su svršeni srednjoškolci, a samo jedan je stekao zvanje akademskog građanina. Njih 20 je i dalje uključeno u proces obrazovanja (uglavnom vanredno pohađaju srednju školu i rijeđe, fakultet).

Preko polovine (45) u trenutku kada su prikupljeni podaci, nije radilo. Od tog broja 24 nikad nije bilo zaposleno, dok su ostali dobili otkaz. Ukoliko imaju status zaposlenog lica, očekivano, uglavnom obavljaju radnička zanimanja (12). Povremene poslove obavlja njih četvoro, a samo jedan među nasilnicima je privatni preduzetnik. Sve to uzev zajedno ukazuje da su nasilnici zavisni od svojih roditelja u egzistencijalnom smislu. S druge strane, potrebno je posebno podvući – ne smatramo da je ovaj nalaz specifičan samo za ovu grupaciju mladih, već je riječ o generacijskom i hendikepu koji je, nema sumnje, uslovljen društveno-ekonomskim faktorima (Tomanović, Stanojević, 2015: 24).

U pogledu somatskog zdravlja izdavaju se četvoro: troje ima zdravstvene problem od kojih se liječi (epilepsija, dijabetes), a jedan je fizički hendikepiran i oslanja se na pomoć svojih bližnjih.

Njihovo je mentalno zdravlje daleko ugroženije nego somatsko. Od psihičkog poremećaja se liječi osmoro, a u slučaju troje postoji ozbiljna sumnja da su duševno oboljeli.

Bolesti zavisnosti su još prisutnije: 23 sinova i kćerki je liječeno, dok u slučaju 17 postoji sumnja na zavisnost. Najčešće, ovi su mladi ljudi zavisni od narkotika (u 13 slučajeva), rijeđe od alkohola (8), ali treba da zabrine da se među njima nalazi čak devet politoksikomana. Interesantan je i nalaz da o stanju mentalnog zdravlja pronalazimo više podataka u slučaju da su kao nasilnici prijavljeni sinovi, nego u slučaju kćerki. Tako nalazimo da mladići češće imaju dijagnozu mentalne bolesti nego djevojke, no kako u njihovom slučaju podatak o stanju mentalnog zdravlja nerijetko nedostaje, ne možemo donositi bilo kakve zaključke. Dodajmo da su procentualno gledano kćerke nasilnice češće zavisne od narkotika, nego sinovi. Nijedan sa zvaničnom dijagnozom mentalnog poremećaja ili bolesti zavisnosti se ne liječi u kontinuitetu – terapiju bez izuzetka prekidaju samoinicijativno. Sklonost ka suicidalnosti je prepoznata kod četvoro.

Jedna četvrtina, i to 19 sinova i dve kćerke, je i prije prijave za nasilje, bila krivično sankcionisana. Njih 17 je u kontakt sa organima formalne socijalne kontrole

došlo prije punoljetstva, a četiri su kazne zatvora izdržavali nakon navršene 18 godine. Nisu dostupni podaci o razlozima zbog koji su bili krivično kažnjavani.

Ako je suditi po nalazima analize, tipičnog nasilnika bismo mogli opisati kao muškarca, ugroženog mentalnog zdravlja, nižeg obrazovnog statusa, nezaposlenog i vrlo vjerovatno, egzistencijalno zavisnog od svog roditelja.

Obilježja nasilja

Kada je riječ o nasilju, nalazimo da je ono predominantno fizičko, i kombinovano sa ostalim tipovima nasilja. Isključivo fizičkom nasilju izložena je trećina roditelja. Slika postaje daleko sumornija kada se ovom broju dodaju očevi i majke koje pored fizičkog, trpe i psihološko i/ili ekonomsko nasilje. Takvim vidovima viktimizacije je izloženo preko 70% roditelja. Samo u jednom slučaju stručni radnici sumnjaju da je nasilja uopšte bilo (Tabela 5.).

Tabela 5. Tip nasilja kojim su viktimizirani roditelji

Tip nasilja	f	%
fizičko	26	30.6
psihološko	6	7.1
ekonomsko	1	1.2
fizičko, psihološko	21	24.7
fizičko, psihološko, ekonomsko	16	18.8
psihološko, ekonomsko	6	7.1
poremećeni porodični odnosi	8	9.4
nije utvrđeno da nasilje postoji	1	1.2
Ukupno	85	100

Najveći broj roditelja, njih oko 70% ima iskustvo ponovljene viktimizacije, a u čak 44% slučajeva procjena stručnih saradnika je da je rizik od izloženosti nasilju u budućnosti izrazit.

U pogledu načina na koji viktimizuju svoje roditelje, sinovi i kćerke statistički gledano značajno ne razlikuju. Nalazimo tako da su čistom fizičkom i fizičkom i psihološkom nasilju sklonije kćerke, nego sinovi. Sinovi svoje roditelje češće nego kćerke viktimizuju fizičkim, psihološkim i ekonomskim nasiljem, ili onim koje ima karakteristike psihološkog i ekonomskog (Tabela 6.).

Tabela 6. Tip nasilja s obziron na pol nasilnika

pol nasilnika	tip nasilja								Ukupno
	fizičko	psihološko	ekonomsko	fizičko, psihološko	fizičko, psihološko, ekonomsko	poremećeni porodični odnosi	psihološko, ekonomsko	nema nasilja	
muški	29,6%	7,0%	1,4%	22,5%	19,7%	9,9%	8,5%	1,4%	100,0%
ženski	35,7%	7,1%		35,7%	14,3%	7,1%			100,0%

Fizičkim, te fizičkim i psihološkim nasiljem su značajno češće viktimizovane majke, dok su očevi žrtve višetrukog i fizičkog i psihološkog i ekonomskog nasilja ($\chi^2=14.615$, $C=0.041$, $Cramers'V=.415$). Treba naglasiti i to da procjenjivači značajno češće nasilnu epizodu prepoznavali kao poremećaj porodičnih odnosa u slučaju da je viktimizovan otac, nego kada su žrtve ženskog pola. Posebno treba istaći nalaz da postoji značajna statistička povezanost između pola žrtve i pola nasilnika ($\chi^2=7.802$, $C=0.005$, $Cramers'V=.303$). Riječ je o tome da kćerke isključivo viktimizuju majke, dok su sinovi nasilni i prema očevima.

Utvrđili smo još jednu neočekivanu i statistički značajnu povezanost: pokazalo se da tip nasilja ide ruku pod ruku sa stepenom obrazovanja roditelja ($\chi^2=51.256$, $C=0.037$, $Cramers'V=.351$). Oni sa srednjoškolskim obrazovanjem su značajno češće izloženi fizičkom nasilju. Visokoobrazovani roditelji su žrtve višestruke viktimizacije psihološkim, fizičkim i ekonomskim nasiljem, a oni sa najnižim obrazovanjem znatno češće od ostalih trpe psihološko nasilje.

Interesantan je i nalaz koji nije dobio potvrdu statističke značajnosti, iako je u procentualnom smislu gledano vrlo upadljiv. Evo o čemu se radi. Kada smo ukrstili varijable: stanje mentalnog zdravlja nasilnika i tip nasilja, uočili smo sljedeće. Psihološko (37%) ili psihološko i fizičko nasilje (50%) procentulano gledano najčešće vrše sinovi i kćerke kod kojih je dijagnostifikovan mentalni poremećaj, zavisnici od PAS su skloniji od ostalih da roditelje viktimizuju i fizičkim i psihološkim i ekonomskim nasiljem, a oni ispitanici koji su svrstani u kategoriju zdravih su češće od drugih prema roditeljima isključivo fizički nasilni.

Porodična dinamika

Da bismo opisali porodičnu dinamiku, bilo je neophodno da iz raspoloživih podataka rekonstruišemo porodične relacije. Ovaj zahtjevni zadatak – zahtjevan stoga što podaci o porodičnoj dinamici koja je prethodila nasilju po pravilu nedostaju, izvršili smo tako što smo analizirali obilježja porodičnih relacija koje su kreirane nakon nasilnih epizoda. Iako se na osnovu ovakvih podataka sa sigurnošću ne mogu opisati porodični odnosi prije viktimizacije, oni govore o postojećoj atmosferi u porodici. Građa koja nam je bila dostupna je daleko opširnije opisivala aspekte porodične dinamike iz vizure žrtve, nego što je to slučaj sa nasilnicima. Razlog tome treba tražiti i u činjenici da stručni saradnici cenatra za socijalni rad u čak 60% slučajeva nisu uspjeli stupiti u kontakt sa nasilnikom.

Nama su za rekonstrukciju porodične dinamike bili na raspolaganju sljedeći podaci. Iz perspektive žrtve saznali smo: 1. kako se ona odnosi prema nasilniku nakon nasilne epizode; 2. koje strategije odbrane koristi kako bi se zaštitila od nasilja; 3. kakav je stav bližnjih prema njoj; 4. da li, i na koji način, opravdava nasilje; i 5. kakav stav prema krivičnom postupku protiv svog sina/kćerke ima viktimizovani roditelj.

Na osnovu podataka o tome kako se odnose prema nasilniku, prepoznali smo četiri tipične reakcije roditelja na nasilje koje nesumljivo opisuju i relacije između majke/oca i nasilnog sina/kćerke. To su: minimiziranje (*dogadaj se desio, ali to uopšte nije tako strašno kao što je predstavljeno*), ambivalentnost (*desilo se, nekad mislim da zaslužuje kaznu, a nekad ne želim da ga kaznim*); protektivnost (*to je naša poro-*

dična stvar, i vas se ne tiče) i jasno postavljanje granica u odnosu na nasilnika (*desilo se nasilje i želim da nasilnik bude kažnjen*). Najveći broj roditelja, njih gotovo 42%, ispoljava ambivalentnost – priznaju da se nasilje desilo i vagaju da li bi krivični progon nasilnika za njega bio dobar. Pokazaće se da većina ambivalentnih očeva i majki tokom procesa procjene prekida saradnju sa centrom za socijalni rad ili na kraju poriču da se nasilje desilo. Potom slijede roditelji koji minimiziraju nasilje (25%). Umanjuju svoje povrijeđene, a svoje potomke predstavljaju na krajnje pozitivan način. U većini njihovi nasilni sinovi i kćerke saraduju sa stručnim radnicima centara, sve do trenutka kada se desi novo nasilje. Slijedi nova krivična prijava, a čitav ciklus minimiziranja se ponavlja. Protektivnih roditelja nema mnogo: svega sedam. Oni svoje sinove i kćerke štite tako što nasilje poriču, i odbijaju svako uplitanje *trećih* u porodični život. Po pravilu saradnju sa centrima za socijalni rad prekidaju, negirajući da su ikad bili viktimizovani. Jedan petina roditelja u svojim izjavama potvrđuju da su trpjeli nasilje i žele da se pokrene postupak protiv nasilnika. Interesantan je nalaz da i u njihovom slučaju tek mali broj istraje u ovom nastojanju. Držanje čvrstih granica po cijenu procesuiranja nasilnika, prihvatljivo je za samo sedmoro od 85 očeva i majki.

Sve to uzev zajedno može da govori u prilog tezi o odsustvu porodične hijerarhije i permisivnosti kao odlici roditeljstva. U korist ovog tvrđenja ide i argument koji nam nudi sistemska porodična teorija i terapija – etiologija bolesti zavisnosti, koje su prepoznate kod velikog broja djece – nasilnika, dovodi se u vezu sa popustljivim roditeljstvom, odsustvom granica i pravila. Ukoliko tome dodamo da su roditelji u našoj kulturi socijalizovani da ispune ideal dobrog – njegujućeg, i naravno – doživotnog roditelja (vidi: Ljubičić, 2016: 309), neće nas iznenaditi to što imaju potrebu da od krivične, i svake druge, odgovornosti zaštite svoju djecu. To bi naravno moglo da važi u slučaju da sebe smatraju odgovornim za propuste u vaspitanju i/ili ako je njihov sin/kćerka ugroženog zdravstvenog statusa.

Podaci sadrže i zanimljive opise o tome na koji način roditelji objašnjavaju uzroke nasilnog ponašanja djece. Procentualno gledano, najveći broj njih, gotovo 38%, se ne izjašnjava o razlozima zbog kojih se nasilje desilo. Ostali smatraju da je do viktimizacije došlo zbog toga što je njihovo dijete mentalno oboljelo (5) ili zavisno od PAS (17). Nezadovoljstvo koje nastaje zbog somatske bolesti i materijalnog stanja kao uzrok navodi dvoje roditelja, a porodične neprilike (neslaganje sa bratom/sestrom, problem u školi...) njih osam. Deset roditelja poriču da su viktimizovani, te im opravdanje i ne treba, a troje smatraju da su sami krivi za to što im se desilo. Iza opravdanja smatramo, krije se potreba da nasilnike zaštite. Rekli bismo da je na opet na djelu izrazita roditeljska permisivnost.

Da su pred nasiljem svoje djece uglavnom nemoćni, pokazuje nalaz o tome da preko polovine roditelja da bi se zaštitili od nasilja pozivaju treću stranu u pomoć (policiju ili druge ukućane, 52), ili primjenjuju strategije bijega pred nasilnikom (10), i to statistički značajno češće ukoliko je on mentalno obolio (u 75% slučajeva), odnosno zavisno od PAS (54%)¹⁶, ili pak preduzimaju mjere fizičke zaštite u kući

16 Vrijednost *hi kvadrat testa* za ukrštene varijable strategije odbrane roditelja i stanje mentalnog zdravlja nasilnika iznosi 47.567, $C=0.022$, $Cramers'V=.335$).

(2) tako što se zaključavaju u sobu, uz dodatne mjere sigurnosti (npr. naslanjaju teške predmete na vrata i/ili spavaju sa nožem ispod jastuka). Dvanaest roditelja ne koristi nikakve strategije zaštite, već to umjesto njih čine drugi ukućani ili komšije (npr. pozivaju hitnu pomoć, policiju ili saradnike centara za socijalni rad).

O porodičnoj dinamici sa svoje strane posredno govori i način na koji se bližnji odnose prema žrtvi nasilja. Ako izuzmemo 12 žrtava koje žive same sa nasilnikom i nisu u kontaktu sa, ili nemaju bližu porodicu, te šest onih o kojima nema dovoljno podataka da bismo zaključivali po ovom pitanju, ostaje da primjetimo da među bližnjima postoji ili izrazita indolentnost (14 ili 17%) – oni ne čine ništa kako bi spriječili nasilje niti pozivaju bilo koga u pomoć, ostavljajući žrtvi i nasilniku da riješe svoje odnose, ili strah (u slučaju njih 11 ili 13%). Ukupnu porodičnu dinamiku ipak najbolje opisuje nalaz da u porodicama postoje podjele na tabore. Bližnji se nalaze u suprotnom od onog u kojem je obično usamljena žrtva, štite nasilnike ili su pak i sami nasilni prema viktimizovanom roditelju. Vjerujemo da odsustvo podrške proizvodu posebnu vrstu hendikepirajuće nemoći koja majke i očeve čini bespomoćnima pred njihovim potomcima. Tek jedan četvrtina staje u odbranu žrtava, najčešće tako što se fizički suprostavlja nasilniku odnosno poziva treću stranu u pomoć.

Strah od nasilnika osjeća gotovo petina roditelja (njih 24%). Majke se procentualno gledano češće plaše svojih potomaka (28%) nego očevi (15%), pogotovo ako žive same sa djecom. Posebno valja podvući nalaz da se statistički gledano značajno izraženiji strah ispoljavaju roditelji čiji su sinovi i kćerke mentalno oboljeli ili zavisni od PAS u poređenju sa očevima i majkama čija djeca nemaju ovakvih problema ($\chi^2=16.411$, $C=0.012$, $Cramers'V=.439$).

UMJESTO ZAKLJUČAKA

Nasilje mladih nad roditeljima rijetko je predmet naučnih istraživanja. Nezin-teresovanost za proučavanje ove vrste nasilja u porodici svoje korijene ima i u metodološkim nedoumicama (kako definisati nasilje djece nad roditeljima, kako istraživati ovu visoko senzitivnu temu), relativno niskoj vidljivosti, iako je sva prilika da je riječ o najzastupljenijem vidu viktimizacije porodičnim nasiljem, te javnom odijumu prema roditeljima – žrtvama. Diskurs naime podvlači da žrtve mogu postati jedino *loši roditelji*, jer oni *dobri* znaju kako da izađu na kraj sa svojom djecom.

U moru teorijskih objašnjenja etiologije nasilja djece nad roditeljima, danas se kao posebno uticajan izdvaja ekološki model. Riječ je o intergativnoj perspektivi koja nasilje smatra produktom ličnih obilježja nasilnika i žrtve, potom porodičnih relacija, užeg okruženja i ukupnog makrosistemskog habitusa.

Istraživanjem je provjeravana validnost indikatora ontogeneske i mikrosistemske dimenzije rečenog modela. Na osnovu uočenih obilježja žrtava, nasilnika i nasilja, stekli smo sliku o riziko faktorima viktimizacije. U slučaju majki to bi bili sljedeći činioci: jednoroditeljstvo, materijalna depriviranost porodice i lošiji status mentalnog zdravlja i žrtve i nasilnika. U slučaju očeva kao riziko činioce bismo izdvojili dvoroditeljske porodice, mentalnu, ili bolest zavisnosti nasilnika, te potpuno odsustvo njegove egzistencijalne samostalnosti. U oba slučaja može se očekivati da

je porodična disfunkcionalnost visoka. Nema jasnih granica niti porodičnih pravila, roditeljstvo je visoko permisivno, nedostaje porodična kohezija, što se ogleda u indolentnosti u odnosu na žrtvu i podjeli na porodične tabore. Konačno, vjerujemo da roditelji, u opasnosti od javne infamacije zbog toga što su *loši* očevi i majke, a u odsustvu podrške bližnjih i institucija sistema, ulaze u posebnu vrstu nemoći. Njihova je bespomoćnost vjerujemo, toliko duboka da iz nje ne mogu *izroniti*.

Navedene pretpostavke su zahtjevale empirijsku provjeru, pri čemu treba ukazati na metodološka ograničenja sa kojima smo se susreli. Podsjećamo, u istraživanju smo koristili relativno standardizovanu građu – zvanične dosjee žrtava, čiju prirodu diktira baza u koju se podaci unose. Prvi problem sa kojim smo se susreli, ticao se relativno malog broja podataka što je sliku o žrtvi, nasilniku i porodičnom sistemu u značajnoj mjeri zamaglilo. Valja podvući da podaci uglavnom nedostaju zbog dva razloga: 1. zbog prekida saradnje žrtve sa stručnim radnicima (najčešće u trenutku kada treba da se odluči da li će se pridružiti krivičnom gonjenju nasilnika) i 2. odbijanja nasilnika (a ponekad i žrtve) da participira u procesu stručne procjene.

Bilo kako bilo, istraživač treba da računa na to da će mu biti dostupniji narativ žrtve o nasilju. O tome kako nasilnik definiše svoj čin, kako opisuje relaciju sa roditeljem – žrtvom, da li i kakva opravdanja za sebe traži, imamo malo podataka. Posebno, nedostaju informacije o obilježjima porodične dinamike prije nasilnih epizoda.

Razmišljajući o mogućnostima da se ovakve prepreke prevaziđu, došli smo od sljedećeg rezona. Cijenimo da bi trebalo studirati svaki slučaj ponaosob i tražiti dodatne informacije od stručnih saradnika zaduženih za konkretni slučaj. No, ovakav metodološki postupak ima svoje negativne strane: prolongira istraživanje i oslanja se na sjećanje i procjenu stručnih radnika. Treba uvažiti i to da oni zbog obima posla kojim se bave sasvim izvjesno ne bi imali vremena za takvu vrstu razmjene u istraživačkom procesu. Druga opcija koja ostaje istraživačima koji koriste dokumentacionu građu podrazumijeva opredjeljenje za longitudinalni prospektivni pristup koji bi obezbjedio praćanje ove pojave na većem broju slučajeva i iz različitih izvora. Bilo kako bilo, naše je uvjerenje je da u istraživanju ove problematike koristan bilo koji pristup, sve dok uvažava etičke i naučne principe. Suština je u sljedećem: neophodno je posvetiti veću pažnju istraživanju nasilja nad roditeljima.

Argumenti na strani ovakve tvrdnje su da broj slučajeva nasilja starijih adolesecanta nad roditeljima konstatno raste, kao i rizici koji roditelje i nasilnike mogu uvući u začarani krug duboko poremećenih porodičnih relacija. Riječ je o tome da je mentalno zdravlje mladih ljudi sve ugroženije, a oni sve zavisniji od svojih roditelja. U budućnosti se može očekivati dalje povećanje broja jednoroditeljskih porodica (Tomanović, Ljubičić, Stanojević, 2014: 15), što povećava rizik od disfunkcionalnih porodičnih relacija. Ukoliko se ovom doda i relativna nemoć roditelja: i ona materijalne prirode, i zahvaljujući normativnim rešenjima i ona koja se tiče njihovog autoriteta u porodici, opravdano je iznijeti očekivanje da će nasilje djece nad roditeljima u narednim godinama drastično porasti.

LITERATURA

- Bobic, N. /2002/: *Adolescent violence towards parents: Myths and realities*. Marrickville, NSW, Rosemount Youth and Family Services
- Calvete E., Orue I., Gámez-Guadix M., Del Hoyo-Bilbao J., Lopez de Arroyable E. /2015/: Child-to-Parent Violence: An Exploratory Study of the Roles of Family Violence and Parental Discipline Through the Stories Told by Spanish Children and Their Parents, *Violence and victims*, 30(6), 935–947
- Calvete E., Orue I., Manuel Gamez-Guadix M. /2015/: Reciprocal longitudinal associations between substance use and child-to-parent violence in adolescents, *Journal of Adolescence* 44, 124–133
- Cottrell B. /2001/: *Parent abuse: the abuse of parents by their teenage children*, Health Canada, Population and Public Health Branch, National Clearinghouse on Family Violence, Dostupno na: https://canadiancrc.com/parent_abuse.aspx, Pristupljeno: 21.03.2019.
- Dragišić-Labaš S. /2015/: Nasilje u porodici i upotreba alkohola – mere obaveznog lečenja i prikaz slučaja, *Sociologija*, vol. 57, br. 2, 259–273
- Đurković M. /2013/: *Tamni koridori moći*, Krug Commerce, Beograd
- Edenborough, M., Jackson, D., Mannix, J., & Wilkes, L. M. (2008). *Living in the red zone*
- Estévez, E., Góngora, N. J. /2009/: Adolescent aggression towards parents: Factors associated and intervention proposals. En C. Q. Tawse, *Handbook of Aggressive Behaviour Research*, New York: Nova Science Publishers, 143–164
- Hong S. J., Kral M. J., Espelage D. L., Allen-Meares P./2012/: The social ecology of adolescent-initiated parent abuse: A review of the literature, *Child Psychiatry and Human Development*, 43(3), 431–454
- Sawyer M. S., Azzopardi S. P., Wickremarathne D. Patton C. G. /2018/: The age of adolescence, *The Lancet Child and Adolescent Health*, 2(3), 223–228, Dostupno na: [https://www.thelancet.com/journals/lanchi/article/PIIS2352-4642\(18\)30022-1/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanchi/article/PIIS2352-4642(18)30022-1/fulltext), Pristupljeno: 02.04.2019.
- Ibabe I., Arnoso A., Elgorriaga E. /2014/: The Clinical Profile Of Adolescent Offenders Of Child-To-Parent Violence, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 131, 377 – 381
- Ignjatović Đ. /2011/: Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta, *Crimen*, 2, 179–211
- Kozu, J. /1999/: Domestic violence in Japan, *American Psychologist*, 54(1), 50–54
- Laurent, A. Derry, A. /1999/: Violence of French adolescents toward their parents, *Journal of Adolescent Health*, vol. 25, no. 1, 21–26
- Ljubičić M. /2016/: Normativna i funkcionalna dimenzija intergeneracijske solidarnosti u narativima mladih majki, *Sociologija*, vol. 58, poseban br., 306– 323, Dostupno na: http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/sociologija/LVIII_poseban%20broj/07/show_download?stdlang=ser_lat, Pristupljeno: 29.03.2019.
- Ljubičić M. /2018/: Ja i drugi u posmodernom društvu: istraživanje obilježja relacionih obrazaca na uzorku studenata, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 166(2), 235–247
- Micucci J. A. /1995/: Adolescents who assault their parents: A family systems approach to treatment, *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 32(1), 154–161
- Sigman A. /2012/: *Razmažena generacija*, Psihopolis, Novi Sad
- Simmons M., McEwan E. T., Purcell R., Oglöf R.P J./2018/: Sixty years of child-to-parent abuse research: What we know and where to go, *Aggression and Violent Behavior*, 38, 31–52
- Tejić M. /2007/: *Pravna regulativa o nasilju u porodici u Srbiji i međunarodni standardi, Projekat Podrška ženskim ljudskim pravima na Zapadnom Balkanu*, Dostupno na: http://www.zenskestudije.org.rs/knjige/pravna_regulativa.pdf, Pristupljeno: 12.02.2019.

- Tomanović S. Ljubičić M., Stanojević D. /2014/: *Jednoroditeljske porodice u Srbiji: sociološka studija*, Beograd: Čigoja štampa, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta
- Tomanović S., Stanojević D. /2015/: *Mladi ljudi u Srbiji danas. Stanja, opažanja, verovanja i nadanja*, Beograd, Friedrich Ebert Stiftung, SeConS Grupa za razvojnu inicijativu, Službeni glasnik, Dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12065.pdf>, Pristupljeno 01.04.2019.
- Walsh J. A., & Krienert J. L. /2009/: A Decade of Child-Initiated Family Violence: Comparative Analysis of Child – Parent Violence and Parricide Examining Offender, Victim, and Event Characteristics in a National Sample of Reported Incidents, 1995–2005, *Journal of Interpersonal Violence*, 24(9), 1450–1477, Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/0886260508323661>, Pristupljeno 21.03.2019.
- Wilcox P. /2012/: Is Parent Abuse a Form of Domestic Violence?, *Social Policy and Society*, 11, 277–288
- Maloletni učinci krivičnih dela u Republici Srbiji (za godine: 2010., 2011., 2012., 2013., 2014., 2015., 2016., 2017.), Dostupno na: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G20185641.pdf>, Pristupljeno: 01.03.2019.

Milana Ljubičić¹⁷

Faculty of Philosophy University of Belgrade

VIOLENCE OF YOUNG PEOPLE OVER PARENTS IN BELGRADE: ANALYSIS OF OFFICIAL DATA

SUMMARY

In this paper, we analyzed the violence of youth over parents. Parental victimization is the topic that is not enough revived in foreign, and especially not in domestic scientific literature. When it comes to our country, the focus of domestic researchers on two types of domestic violence is evident. Violence over women and children are considered to be the only relevant and highly troubling type of victimization by family violence. Our paper goals were to describe the characteristics of the perpetrators and victims, the characteristics of violence and family dynamics, and to try to understand the findings from the ecosystem's perspective. The ecosystem theory explains violence by the ontogenic, microsystem, mesosystem and egzosystem factors. We examined two dimensions of the model: ontogenetic, which emphasize individual characteristics, and microsystem – which is focused on factors connected with family system. We used documentary data on parents victimization gathered from the electronic database from Belgrade's Centers for Social Work for the period from 2010. to 2016. The sample consists of 85 files of fathers and mothers who were violated by their children, age 18–14. The data was collected and then statistically processed. The findings indicate that victims are mostly female, living in single-parent families, with poor educational, working and mental health status. It is also indicative that the share of fathers in the total number of victimized parents has a trend of growth. We noticed the differences in the structure of families from which parents come. Mothers mostly live alone with children, and fathers in a two-parent family. We find out that the predominant abusers

17 Assistant professor, system family psychotherapist, milanaljubic@yahoo.com

are sons. The mental health of the perpetrators, regardless of gender, is fragile, and they are existentially dependent on their parents. Most of the parents are victimized by physical or physical and other forms of violence. The type of violence is significantly related to the sex of the abuser and the state of his mental health. Victimization is, as a rule, repeated and in a large number of cases, there is a danger of further progression of violence. Family dynamics is characterized by the absence of boundaries, rules, with parental permissiveness, and powerlessness. High dysfunctionality of family relations can be noted. In summary, the findings provide empirical confirmation of the ecosystem model assumptions.

Key words: parents, victimization, youth, ecosystem model.